

Gibbon, Edward. *Son Peygamber Muhammed -Doğuşu, Karakteri ve Öğretisi-*. çev. Meral Harzem. İstanbul: İndie Yay., 2020. ISBN: 978-605-06959-4-6.

Gibbon, Edward. *Son Peygamber Muhammed -Doğuşu, Karakteri ve Öğretisi-*. Trans. Meral Harzem. İstanbul: Indie Pub., 2020. ISBN: 978-605-06959-4-6.

Değerlendiren / Reviewed by

Barış Çakan

Arş. Gör, ESOĞÜ İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
R. A., ESOĞU Faculty of Theology, Department of Islamic History
Eskişehir / Turkey
bcakan73@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4768-2689>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi / **Article Type:** Book Review

Geliş Tarihi: 4 Ekim 2020 / **Date Received:** 4 October 2020

Kabul Tarihi: 30 Ekim 2020 / **Date Accepted:** 30 October 2020

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2021 / **Date Published:** 1 January 2021

Yayın Sezonu: Ocak 2021 / **Pub Date Season:** January 2021

Atf: Çakan, Barış. "Gibbon, Edward. *Son Peygamber Muhammed -Doğuşu, Karakteri ve Öğretisi-*. çev. Meral Harzem. İstanbul: İndie Yay., 2020". Akademik Siyer Dergisi 3 (Ocak 2021), 111-119.

Citation: Çakan, Barış. "Son Peygamber Muhammed -Doğuşu, Karakteri ve Öğretisi-. Trans. Meral Harzem. İstanbul: İndie Publishing, 2020". *Journal of Academic Sirah* 3 (January 2021), 111-119.

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

KSU Sirah Researches Application and Research Center

Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İngiliz tarihçi ve siyasetçi Edward Gibbon (1737-1794) *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi) isimli eseri ile ünlenmiştir. Avrupa merkezci tarih anlayışını aşan Gibbon eserinde Hz. Muhammed'in hayatına da yer vermiştir. Bu bölüm Türkçe'ye tercüme edilerek müstakil eser olarak basılmış ve Türkçe literatüre kazandırılmıştır. Gibbon klasik oryantalist tarzda ele aldığı Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken daha ziyade önemli gördüğü konulara başlıklar ayırmış ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Onun bu değerlendirmelerinde hatırı sayılır oranda hakkaniyet ölçülerine uyduğu ifade edilebilir. Ancak zaman zaman kendisini Hristiyan teolojisinin etkisinden kurtaramadığı yerler de söz konusudur. Bu sebeple eser klasik-kronolojik bir siyer anlatısı olmayıp, eserde yer yer teolojik değerlendirmeler de bulunmaktadır. Kitapta, Arap yarımadasının İslam öncesi dinî-siyasi durumu, Hz. Peygamber'in doğumu, yetişmesi, peygamberliği, getirdiği inanç sistemi, hicreti ve sonrasında yaşananlar, vefatı kısa kısa değerlendirmeler halinde yer almaktadır. Ayrıca Peygamber sonrası yaşanan iktidar problemi ve dört halife konularına da değinilmiştir. Eser 18. yüzyıl Avrupa'sının oryantalist bir kaleminden Hz. Peygamber'in hayatı ve vefatı sonrasında yaşananları nispeten tarafsız bir üslupla ele aldığı için okunmaya değerdir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Hz. Peygamber, Hilafet, Oryantalizm, Gibbon.

Abstract

British historian and politician Edward Gibbon (1737-1794) is famous for his work titled *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*. Gibbon, who exceeded Eurocentrism, also included the life of the Prophet Muhammad in his work. This chapter has been translated into Turkish, published as a separate work, and has been added to the Turkish literature. Gibbon addressed the Prophet in the classical Orientalist style. In describing the life of the Prophet, he devoted titles and evaluated the subjects he considered important. In these assessments, it can be stated that he complied with considerable accuracy. However, at times there are also places where he cannot free himself from the influence of Christian theology. For this reason, the work is not a classical-chronological narrative, but there are also theological evaluations in the work. In the book, the pre-Islamic religious-political situation of the Arabian peninsula, the birth, growing, prophethood of the Prophet, the belief system he brought, his *hijra* and events after migration, and his death are contained in short brief considerations. In addition, the problem of power after the Prophet and the four caliphs are discussed. The book is worth reading. Because, from an orientalist point of view of 18th century Europe, the life of the Prophet and what happened after him is described in a relatively neutral style.

Keywords: Sirah, Prophet Muhammad, Caliphate, Orientalism, Gibbon.

Son Peygamber Muhammed -Doğuşu, Karakteri ve Öğretisi isimli bu eser, aslında müellifin şöhretini borçlu olduğu asıl eseri “*The History of Decline and Fall of the Roman Empire*”ın kısa bir bölümüdür. Bu bölüm İndie Yayınları tarafından müstakil bir eser halinde basılmıştır. Esasen 1987-1995 seneleri arasında Türkçeye Asım Baltacıgil tarafından çevrilen “*The History of Decline and Fall of the Roman Empire*” kitabının ilk ciltleri BFS Yayınları tarafından yayımlanmış, kalan ciltlerin yayımını ise Arkeoloji ve Sanat Yayınları üstlenmiştir. 2019 senesinde ise İndie Yayınları, eserin tüm ciltlerini gözden geçirilmiş şekilde yayımlamıştır.

Doğrusu bu eser için *Son Peygamber Muhammed -Doğuşu, Karakteri ve Öğretisi-* isminin tercih edilmesinin sebebi ile ilgili bir bilgimiz bulunmadığını peşinen belirtmemiz gerekir. Eser isminde özellikle *Son Peygamber* ifadesi dikkatimizi çekmektedir. Hz. Peygamber’in risaletine inanmayan Batılı bir oryantalistin bu ifadeyi kullanması pek makul görünmemektedir. Bu sebeple bu isimlendirmenin bir mütercim ya da yayınevi tercihi olması muhtemeldir.

Eserin tercümesi konusunda hayal kırıklığı yaşadığımızı itiraf etmeliyiz. Tercüme çalışmalarının zorluğu ve mütercimin eserin aslına sadakat çabasını takdir etmekle birlikte tercümenin metni, okumayı oldukça zora soktuğunu belirtmeliyiz. Mütercimin muhtemelen yazarın ifadelerini korumak kaygısıyla kurduğu kimi uzun cümleler anlam karmaşası yaşatabiliyor. Öyle ki bazı ifadeler adeta İngilizce yapısına uygun halde bırakılmış izlenimi veriyor. Ayrıca mütercimin Siyer ve İslam Tarihi literatürüne yabancı olduğu anlaşılıyor. Zira kimi kavramlar eserin aslındaki şekliyle bırakılmıştır.¹ Bunun bir mütercim tercihidir mi ibaret olduğu, yoksa meselenin kavram yabancılığı mı olduğu konusunda, mütercimin alana uzak olduğu kanaatini taşımaktayız. Ancak yine de tercüme çalışmalarının zorluğu ve mütercimin eserin aslına sadakat çabası hakşinas olmamızı gerektiriyor.

Hiç şüphesiz Gibbon’un Roma İmparatorluğunun çöküşünü anlattığı eserinde Hz. Peygamber’in hayatına yer vermesi, onun İslam’ın doğuşunu İmparatorluğun çöküşünün sebeplerinden biri olarak okumasından kaynaklanır. Doğrusu onun Hz. Peygamber ve sonrasına dair değerlendirmelerinde tarafsızlığı bir ilke olarak korumaya çalışması, okuyucunun saygısını hak etmektedir. Eserin henüz başındaki şu ifadeleri doğrudan alıntulamakta fayda görüyoruz.

“Arap peygamberin dehası, ulusunun davranışları ve dininin ruhu, Doğu İmparatorluğu’nun gerileyişi ve çöküşünün nedenlerini açıkça ortaya çıkarıyor ve gözlerimiz merakla dünya üzerinde yeni ve kalıcı bir karaktere işaret eden en unutulmaz devrimlerinden birine şahitlik ediyor.” (s. 7)

Gibbon, eserinde belli bazı konulara odaklanmış ve bu konular üzerinde kısa değerlendirmeler yapmıştır. Eser toplamda 41 başlıktan oluşmaktadır. Bunların en uzununu 2-3 sayfa olup kimi başlıklar ancak yarım sayfayı işgal etmiştir. Bu başlıklardan bazıları şu şekildedir: Arabistan’ın Tasviri, Muhammed’in Doğumu ve Eğitimi, Peygamber’in Özellikleri, Tek Tanrı İnancı, Kur’an, Yeniden Dirilme, Cennet ve Cehennem, Medine’nin Hükümdarı Olarak Kabul Edildi (622), Kureyşlilere Karşı Müdafaa Savaşları, Mekke’nin Fethi, Muhammed’in Ölümü.

¹ Örneğin Neged (Necid), Abulfeda (Ebû’l-Fidâ), Chaldean (Keldanice), Abrahah (Ebrehe), Sabian (Sabiiler), Magian (Mecûsiler), Yathreb (Yesrib), Charegite (Hazreç), Awsite (Evs), Caled (Halid), Nadhirite (Benû Nadîr), Honain (Huneyn). Bk. Edward Gibbon, *Son Peygamber Muhammed*, çev. Meral Harzem (İstanbul: İndie Yay., 2020), 10, 14, 25, 37, 34, 60, 69, 78, 80, 86.

Elimizdeki tercüme eserin referanslarının tamamına yakını Batılı kaynaklardan oluşmaktadır. Bu durum okuyucuyu Gibbon'un Arapçaya vakıf olmayıp İslam Tarihi'nin ana kaynaklarından aktarması gereken bilgileri çağdaşı olan Batılı kaynaklardan aktarmayı tercih ettiği görüşüne sevk etmektedir.

Eser Arap Yarımadası'nın tasviri ile başlamaktadır. Yarımada'nın sınırları, iklimi, burada yetişen bitkiler canlı bir üslupla kısa kısa anlatılmıştır. Hemen sonra bedevi yaşam kültürü ve deve ile atların çöl Arapları için değerinden söz edilmiştir. Daha sonra eski Arap kültürüne göre Arapların ulusal bağımsızlıklarına ne derece düşkün oldukları üzerinde durulmuştur. Buradaki bedevi Araplar için ulusal bağımsızlık ifadesi ilk anda yanlış bir algıya yol açabilir. Zira bedevi kültürde ulusal bir bilinçten söz edilmesi oldukça zordur. Bilindiği üzere bedevi Araplar çöl şartlarında kabileler şeklinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Kabileler kendi aralarında anlaşmalar yapabilmekteyseler de kabileler arası çatışma hali daha fazladır. Bu sebeple ulusal bir birlik, dolayısıyla ulusal bir bağımsızlıktan bahsetmek pek gerçekçi olmayacaktır. Ancak burada kastedilen kişilerin ve kabilelerin kendi kişisel ya da kabile özgürlüklerine olan düşkünlükleri olsa gerektir.

Kabilelerin kendi aralarındaki çatışmaları eserde "iç savaş" kavramıyla ifade edilmiştir. Buna göre, kabileler talan ve yağma faaliyetlerini yasal ve onurlu savaşlar telakki etmişlerdir. Gibbon, özellikle intikam duygusunun sürekli olarak canlı kaldığından dolayı, kimi zaman bunun uzun yıllar süren kan davalarına dönüştüğü, intikam hırsının bazen masum kimselerin infaz edilmesine vardırıldığını eleştirel bir üslupla ifade eder. Gibbon bu sırada dikkatimizi çeken bir kıyaslamaya da gitmektedir. Gibbon'un ifadesine göre bedevi Arapların her birinin kişisel olarak uzun sürebilecek bir çatışmayı başlatabilmesine karşılık, artık Avrupa anayasasında barış ve savaş hakkı belli saygın kişilerin (hükümdarların) yetkisi ile sınırlıdır (s. 23). Doğrusu İslam öncesi Arap kültürünün, Gibbon'un yaşadığı 18. yüzyıl Avrupa'sıyla mukayesesinin yerinde olmadığını belirtmek gerekmektedir.

Gibbon Arapların faziletlerine de bir başlık ayırmıştır. Ona göre ticaret ve edebiyat Arapların sert kültürünü nispeten yumuşatan ve terbiye eden unsurlardır. Ticaret kervanları kültürel taşıyıcılık rolü üstlenmiş ve ılımlılığı, bir kültür olarak kabilelerin çadırlarına kadar taşımıştır. Bunun yanı sıra yazar, Arap dilinin kuvveti ve dilin toplumdaki önemine de değinmiştir: Eserde, ayrıca Araplardaki misafirperverlik ve cömertlik de zikre değer, olumlu özellikler olarak takdim edilmektedir. Gibbon överek anlattığı bu özelliklerden sonra bazı cömertlik hikayelerine de özellikle yer vermiştir.

Eserde, hac ibadetleri ile ilgili uygulamaların eski putperest Arapların batıl inançlarının tezahürleri olarak ifade edilmesi, kısmen düzeltilmesi gereken bir değerlendirmedir. Zira en azından tavaf ve sa'y gibi bazı uygulamalar, İslam inancına göre Hz. İbrahim dönemine dayandırılmaktadır. Yazar ayrıca hac uygulamaları esnasında 'kıyafetlerin çıkarılması'nı hac alanındaki mesafenin uzun olmasına bağlamaktadır. Şayet kıyafetlerin çıkarılması ifadesinden, kasıt 'hums ehli uygulaması' ise, tarih kaynaklarına göre bunun, Mekkeli müşriklerden kaynaklandığını belirtmeliyiz. Buna göre Mekkeli müşrikler hareme dışardan gelen insanların günahkar kıyafetleri ile ibadet yapmasına izin vermemekteydi. Bu sebeple ekonomik gücü yerinde

olan hacılar Mekkelilerin sattığı temiz kıyafetlerden alıp ibadetini bu kıyafetlerle yapıyor, yoksul durumda olanlar ise çıplak şekilde tavaf yapmak durumunda kalıyorlardı.

Gibbon, bu değerlendirmelerinden sonra Hz. Peygamber'in hayatına geçer. İlk olarak Siyer eserlerindeki geleneksel giriş gibi, Hz. Peygamber'in soyundan başlar. Hemen sonra onun (sav) dış görünüşünü tasvir eder ve kişilik özelliklerine değinir. Yazar bu bölümde, sahabenin Hz. Peygamber'i tarif ettiği ibareleri esas aldığını belirtir (s. 40). Buna göre, Hz. Peygamber'in görkemli görünüşü, zarif gülümsemesi ve uzun sakalını, herkes tarafından beğenilen özellikleri olarak sıralar. İnsanları yönetmedeki tavrı, yoksullara karşı merhametli ve nezaketli oluşunu da övgüyle anlatır. Gibbon'un "Muhammed okuma yazma bilmeyen bir barbardı." (Mahomet was an illiterate Barbarian) (s. 40) şeklinde ifade ettiği görüşünü Hz. Peygamber'in (sav) ümmîliği ile ilişkilendirecek isek yazarın Peygamberin ümmî olduğuna inandığını söyleyebiliriz.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in ümmîliği konusu geçmişten günümüze çokça tartışılmış bir konudur. Kimi müsteşriklerin, Peygamber'in okuma yazma bildiği ve Kur'an'ı bu bilgisi ile yazdığı iddia edilmiştir. Görünüşe göre Gibbon bu görüşe katılmamaktadır. Ancak Gibbon bu görüşünün devamında Hz. Peygamber'in risalet görevinin başladığını anlatır. Onun bu anlatımında risalet görevinin başlamasına esas olan vahiy unsuruna değinmediği dikkat çekmektedir. Bilakis, Hz. Peygamber'in kendi döneminin konjonktürünü iyi gözlemlediği, Mekke dışına yaptığı ticari seyahatlerin kendisine önemli katkılar sağladığı ifade edilerek adeta onun risaletinin ilahi kaynaklı olmadığı ima ile ifade etmiştir (s. 41). Hira Mağarası'ndaki halvet dönemi ile ilgili, Peygamber'in içindeki sahtekarlık ya da ruhani coşkunluğun, bir hakikat kurgusuna dönüştürüldüğü ve sonuçta Hz. Muhammed'in peygamber olarak ilan edildiği değerlendirmesinde bulunur.

Kur'an'a da bir başlık ayıran yazar, "Kur'an'ın parçalarının Muhammed'in takdirine göre üretildiği" (s. 49) kanaatindedir. Ona göre, tüm vahiy bölümleri Peygamber'in o anki ruh haline uygunluk arz eder. Ayrıca Kur'an'daki tüm çelişkiler, sonraki ayetin öncekini nesh edebilme özelliğiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Gibbon bu bölümde Kur'an'ın Hz. Peygamber sonrasında derlenip toplandığı görüşünü de dillendirir. O daha sonra, "sünnet" ismiyle teşekkül eden Peygamber davranışları konusunda da görüş bildirmektedir. Buna göre, Hz. Peygamber'in sözleri o kadar gerçek etkiler bırakmıştır ki, kendisinden sonra pek çok erdeme örnek olarak gösterilmiştir. Bu sebeple de kamusal ve özel anıları daha sonra arkadaşları tarafından toplanarak kayıt altına alınmıştır.

Mucize konusu eserde tartışılan bir diğer önemli konudur. Gibbon, Hz. Muhammed'den önceki Musa ve İsa gibi peygamberlerin görevlerinin "birçok görkemli olay" ile doğrulandığını ifade eder. Buna karşılık Hz. Muhammed'in Mekkeliler tarafından defaatle olağanüstü tezahürler göstermeye davet edilmesine rağmen, bu talepler bizzat kendisi tarafından reddedilmiştir. Hz. Muhammed bu konudaki tavrını Kur'an'ın ruhuna aykırı olduğu düşüncesiyle gösterdiği için, böylelikle aslında Kur'an'ın bütünlüğünü sağlamış olmaktadır. Gibbon bu değerlendirmesinden sonra şöyle devam eder:

"Ancak onun inananları, bu durumun tersine Muhammed'in parmaklarından sular akıtığına, taşların onu selamladığına, ağaçların yürüdüğüne, hastaları iyileştirdiğine

inanmaktadırlar. Gibbon, İsrâ ve Mirac olarak bilinen olayların da bir rüya olmasına rağmen inananlar tarafından gerçek ve maddesel kabul edildiği görüşündedir.” (s. 53)

Yazar İslam’daki namaz, oruç, sadaka gibi ibadetleri ve yeniden dirilme, cennet, cehennem gibi inanç konularına da kısaca değinmiştir. Ona göre “Muhammed’in kuralları” (s. 55) olan İslam’daki ibadetler genel anlamda basit ve gerçekçi bir dindarlık anlayışı içermekteydi. Namazın ilk kıblesinin Kudüs olması, Yahudileri hoşnut etme amacını da taşıyordu. Ancak daha sonra “daha doğal” olan bir taraf kible oldu. Namaz sade, basit ve etkili kısa sözlerden oluşmaktaydı. Ramazan orucu inananların bir ay boyunca kendilerini dünyevi lezzetlerden alıkoymasını temin etmek için vazedilmişti. Sadaka vererek yoksulların desteklenmesi de Hz. Muhammed’in inananlarını teşvik ettiği bir diğer ibadetti.

Yeniden dirilme, İslam inancının en temel ilkelerinden biridir. Bununla birlikte Peygamber’in kendisi bile bu korkunç felaketin anını bilmemektedir. Gibbon, değerlendirmelerinin devamında cennet ve cehennem inancına değinir ve Hristiyan, Yahudi, Sabî ve Mecûsîlerin İslam’a göre öte dünyadaki yerinin cehennem dibi olduğunu ifade eder. Cehennemin en alt tabakası ise dindarlık maskesine bürünen inançsızlara ayrılmıştır. Ayrıca tüm inananlar da keskin ve tehlikeli köprüden geçecekler, masum inananlar şanlı şekilde cennete girecek, suçlu inananlar ise cehennem en hafif tabakasında cezalarını çekeceklerdir. Ama nihayet Muhammed tüm inananlarının kendi şefaatiyle kurtulacaklarına dair söz vermiştir.

Hz. Peygamber’in Mekkelileri İslam’a daveti ve reddedilmesine değinen Gibbon, Peygamber’in Kabe’deki vaazlarının bizzat kendisini koruyup kollayan amcası Ebû Talib tarafından “Bu yanıltıcı şeyleri dinlemeyin, onun dinsiz yeniliklerini dinlemeyin. Lat ve Uzza ibadetinden uzak kalmayın.” diyerek tekzip edildiği iddiasındadır (s. 66). Ama yine de Muhammed’in onun için değerli olduğunu da ekler. Gibbon’un herhangi bir referans belirtmeden aktardığı bu bilgiye neye dayanarak kitabında yer verdiği konusunda bir bilgimiz bulunmamaktadır. Neredeyse tüm Siyer kaynaklarında, Ebû Talib’in yeğeninin İslam’a davetine icabet etmese de, onu her şart altında koruyup kolladığı aktarılmaktadır. Dolayısıyla sevdiği ve düşmanlarından koruduğu yeğenini diğer insanlar içinde alenen yalanlamasını gerçekten uzak bir bilgi olarak kabul etmekteyiz.

Yazara göre, Peygamber kendisini koruyan amcasının ve eşi Hatice’nin vefatı ile birlikte, Mekkelilerle daha uyumlu davranmaya gayret göstermiştir. Onun savunmasız kaldığını gören Mekkeliler hep birlikte bir suikast planı tertiplemişlerdir. Ancak bu durum, “bir melek ya da bir casus” (s. 67) tarafından kendisine haber verilmiş, neticede Peygamber ve sadık arkadaşı Ebu Bekir bir kaçış planı yapmışlardır. Yola çıktıklarında Sevr Mağarası’nda gizlenmek durumunda kalmışlardır. Mağaranın girişine kadar gelen Mekkeliler, mağara ağzının bir örümcek ağıyla kapandığını ve bir güvercin yuvasının bulunduğunu görüp mağaranın boş olduğuna ikna olmuşlardır. Böylece Peygamberin Mekke’den Medine’ye göçü dünya tarihini etkilemiştir. Mucizelere itiraz eden Gibbon’un, Peygamberin Mekkelilerin suikast planlarından haberdar olması, ayrıca mağara ağzını kapatan örümcek ağı ve güvercin yuvası konularını pek değerlendirme yapmadan aktarması doğrusu dikkat çekicidir.

Gibbon'a göre her insanın kendisine yönelen saldırıları püskürtme hakkı bulunmaktadır. Muhammed'in barışçıl ve yardımsever misyonunu uygulamasında Mekkelilerin sert itirazları, adaletsizliği onun Mekke'den sürülmesine vardırılmıştır. Bağımsız bir bölgeyi seçmesi Muhammed'e egemenlik imkanı sağlamıştır. Ona göre, Hz. Peygamber'in eline imkan geçince, eskisi gibi ikna ve hoşgörü yöntemini değil, kılıcını eline alarak dinini yayma çabasına başlamıştır. Saltanatının ilk yıllarında kutsal savaşını başlatmıştır. Bir tüccar ve bir soyguncunun mesleklerini birleştirilmiştir. Arabistan'ı fethetmek için duygusuzca hareket etmiştir (s. 73-74).

Hz. Peygamber'in Medine döneminin ilk icraatlarından biri olan kardeşleştirme siyaseti, Gibbon tarafından başarılı bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Ona göre, bu sayede muhacir ve ensar kardeşler cömertlikte ve iyilikte yarışmaya başlamışlardır. Ancak bir kez ciddi bir uyumsuzluk çıkmıştır ortaya. Gibbon, bu anlaşmazlıkta Medineli vatanseverlerin, Mekkelilerin küstahça hareketlerini dizginlediklerini ifade etmiştir. Anladığımız kadarıyla burada kastedilen hadise, Benî Mustalik gazvesi sonrasında, Müreysi' kuyusu başında bir ensar ve bir muhacir arasında yaşanan tartışmadır. Olay sonrasında Abdullah b. Übey muhacirler hakkında ileri geri konuşmuştur. Gibbon burada, münafık olarak kabul edilen Abdullah b. Übey'i Medineli vatansever olarak takdim ederken, tartışmaya katılan muhaciri de küstah Mekkeli olarak tanıtır. Konuyu yorumlama biçimine bakılacak olursa Gibbon'un da Mekkeli muhacirlerin Medine'ye yerleşmesi hususunda Abdullah b. Übey ile aynı kanaattedir.

Hz. Muhammed'in Medine'de idareyi eline alması ile ilgili yazar, Peygamberin Medine döneminde baştan beri krallık ve din adamlığı yetkilerinin tamamını kullandığını ifade eder. Gibbon, Peygamberden sadır olan sözlerin tamamı ilahi bir bilgelikten çıkmış gibi itirazı mümkün olmayacak kadar keskindir, der (s. 71).

Yahudiler ile ilişkiler konusu da ayrı bir başlık altında işlenmiştir. Gibbon bu konuya ilginç bir giriş yapmıştır. Buna göre ilk kıblenin Kudüs olması Yahudilere bir eğilim olarak yorumlanabilir, ancak Yahudiler, Peygamber'in vaat edilen Mesih olduğunu fark etselerdi geçici çıkarları için mutlu olabilirlerdi (s. 80). Ancak ilişkiler bu şekilde gelişmedi. Gibbon, Benî Kaynukâ'nın öldürülen Müslümanların diyetlerini vermemesi üzerine, Hz. Peygamber tarafından kuşatıldığını ve bu kabilenin teslim alındığını ifade eder. Gibbon'a göre Hz. Muhammed Hazreçli müttefiklerinin ısrarından dolayı istemeyerek de olsa Kaynukalıların canlarını bağışlayıp sürgün edilmelerine razı olmuştur.

Yazara göre Benî Nadîriler, Hz. Peygamber ile dostça bir görüşme halindeyken suikast girişiminde bulunmuşlardır. Dolayısıyla onlar fazlasıyla suçlu konumdaydılar ve bu sebeple onlar da sürgün edilmiştir. Benî Kurayzalılar ise, Hendek Savaşı'nda Kureyşlilere yardım etmişlerdi ve Ahzab'ın çekilmesinden sonra kendi akıbetlerini endişe ile bekliyorlardı. Hakem kabul ettikleri kişinin hükmüne göre savaşçı erkeklerin infazına karar verildi. Gibbon devamında, Kurayzalılar zincirlere vurularak infaz meydanına getirildiğini ve açılan mezarlara canlı canlı atıldıklarını söyler ki, bu ifade tarihi kaynakların naklettiği bilgilere uygun değildir. Yazarın Yahudiler ile ilişkiler konusunda mümkün merteye tarafsız davrandığı, ancak hatalı bilgi de aktarabildiğini ifade edebiliriz.

Yazarın Mekke Fethini değerlendirirken ki tarafsız tavrı kayda değerdir. Buna göre Hz. Peygamber'in aklında her zaman Mekke vardı. Hudeybiye Musalahası'nın karşı cephe tarafından ihlali bu Mekke hareketinin sebebi olmuştur. Mekke fethedildiğinde de bazı kimselerin beklentisinin aksine Peygamber, Mekkelileri bağışlamıştır. Tercüme metinde bu husus anlatılırken, Hz. Peygamber'in Mekkelileri bağışlama anlamında "Defolun! Güvendesiniz, özgürsünüz." (Begone! You are safe, you are free) (s.85) dediği belirtilmektedir. Ancak gerçekte, bu üslubun Hz. Peygamber'in bağışlama üslubuna uymadığını ifade etmemiz gerekir. Burada "Gidiniz, özgürsünüz." (اذهبوا فأنتم الطلقاء) ifadesi daha doğru olacaktır.

Gibbon, Huneyn ile ilgili değerlendirmesinde, Müslümanların yenilmez güçlerinin ve küstahlıklarının günahkâr cazibesine kapıldıklarını ifade eder. Düşmanlarının Müslümanları ok yağmuruna tutmasıyla dirlik ve disiplin bozulmuş, Peygamber ordusu dağılmıştır. Ama Peygamber ortaya atılarak savaşçıları tekrar toplamayı başarmıştı. Gibbon, Huneyn'in hemen akabindeki Taif kuşatmasında ise Peygamber'in kendi kurallarını ihlal ederek ağaçları tahrip ettiğini ifade etmiştir. Ama kuşatma başarıya ulaşamayınca bu şehir için dua etmeyi de ihmal etmediğini ilave eder.

Hz. Peygamber'in vefatı, yazar tarafından ayrı bir başlık altında işlenmiştir. Gibbon, Peygamber'in görevini yerine getirdiği, hayatının son günlerinde şiddetli bir ateşe yakalandığını belirtir. Ona göre Peygamber, hayatının son anlarına kadar bir elçiye yakışır onurla yaşamını sürdürdü. Kendisinde bir hakkı bulunan kimselerin haklarını vermeyi taahhüt etti ve verdi. Gibbon daha sonra Hz. Peygamber'in kişiliğe dair değerlendirmelerde bulunur. Ona göre peygamberlik öncesi 40 yaşına kadar masumiyetle yaşamıştı. Mekke'den sürgün edilmesi ve Medine'ye göç etmesi onu Mekke vaizliğinden Arabistan krallığına taşımıştır.

Yazar, sözlerine devamla Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğini tartışmaya açar. Ona göre Muhammed'in Yahudi ve Hristiyanlar ile olan diyalogları ona putperestliğin yanlış olduğunu öğretmişti. Aslında ülkesini günahlardan korumak ve kurtuluşu için çalışmak bir vatandaşın göreviydi. Ayrıca aynı konular üzerinde sürekli düşünmek, yükümlülük olarak görülen şeyi bir çağrıya dönüştürebilir. Gibbon'a göre işte Hz. Peygamber'in peygamberlik iddiası aslında bu süreçten ibarettir. Ancak o yine de Hz. Peygamber'in söz gelimi sadaka gibi uygulamalarını gerçek bir hayırseverlik motifi olarak yorumlar. Fakat hakimiyetinin güçlenmesiyle, örneğin Yahudilere ve putperestlere karşı değişen tutumu, zamanla karakterinin lekelenmesini göstermektedir. Nitekim Peygamber son yıllarında iktidar tutkusuna kapılmıştı (s. 97). Ancak bilindiği üzere, Hz. Peygamber'in Yahudilere karşı olan tavrı bizzat Yahudilerin kendi tavırları ile ilgilidir. Bu anlamda dönemsel bir değişim söz konusu olmayıp, ihlal edilen anlaşma kurallarının neticeleri yaşanmıştır.

Yazarın Hz. Peygamber ile ilgili son değerlendirmeleri, onun (sav) özel hayatına dairdir. O, Peygamber'in son derece sade bir hayat yaşadığını kabul eder. Buna göre, Peygamber ev temizliğine yardımcı olur, süt sağlar, kendi söküklerini diker, ayakkabılarını kendisi tamir ederdi. Gibbon, Hz. Peygamber'in bu özelliklerini övgüyle anarken, evlilikleri konusunda eleştirel üslubu ile dikkat çeker. Ona göre Peygamber'in çok sayıda eşi, Arap geleneğine uygun olarak onun şehvi arzuları ile ilgilidir. Ancak bu durumda ilginç olan şey, Ayşe dışındaki tüm eşlerin dul kadınlar

olmasıdır. O ayrıca, elçinin gençliği döneminde kendisinden yaşça büyük Hatice ile evliliğini ve yıllarca onun sevgisine olan sadakatini de bir övgü olarak anmıştır. Gibbon, Hz. Peygamber'in bu kadar çok evliliğine rağmen, kendisinden sonra geniş bir zürriyet bırakmadığı hususunu Peygamberin kısır olması ile gerekçelendirir. Ancak Hz. Hatice ve Hz. Mariye'den olan çocuklarını da zikretmeyi ihmal etmez. Bu durumda Gibbon'un "kısır" ile ne kast ettiği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu, eserle ilgili muğlak noktalardan biridir.

Gibbon bundan sonra artık Hulefâ-yi Râşidîn dönemine dair bir kısım değerlendirmelerde bulunur. Daha ziyade dört halifenin göreve gelme şekillerine odaklanarak anlatır. Yazar, Hz. Ömer'in hükümdarlığının on ikinci yılında bir suikastle öldürüldüğü ifade ederek Halife'nin 12 yıl hilafet görevini yürüttüğünü kabul etmiş olur. Oysaki Hz. Ömer 10 yıllık bir görev dönemine sahiptir (s. 105). Yazarın özellikle Hz. Osman döneminde, Halife'nin katline varan fitne sürecine ayırdığı kısım, dar hacimli bir eser için detaylı bir anlatım olarak kabul edilebilir. Yazar ayrıca, Hz. Ali'nin üçüncü halifenin katledilmesine engel olmak için yeterince çaba sarf edip etmediği konusunda emin olmadığını ifade eder (s. 109). Hz. Ali dönemindeki Cemel, Sıffîn ve Tahkîm olaylarını analiz eden Gibbon, daha sonra Muaviye'nin hilafeti ele geçirmesinden söz eder ve oğlu Yezîd dönemindeki Kербela hadisesini edebî bir üslupla anlatır.

"Muhammed'in Başarısı" ve "Ülkesine Faydaları", eserin son iki başlığıdır. Birinci başlıkta yazar, Muhammed'in yeteneklerini takdir ettiği ama asıl hayranlık duyduğu yanının ise, başarısı olduğunu belirtir (s. 121). Bu sözleriyle aslında Gibbon, Hz. Peygamber'in başarısını siyasi olarak okur. Yani, sıradan bir insanın böylesi bir başarısı elbette hayranlık vericidir. Ancak hemen devamında ise Gibbon, aslında doğu hanedanlıkları tarihinde böyle şahsiyetlerin olduğunu ve benzer başarılar gösterdiğini belirterek hayranlık duyduğunu ifade ettiği Peygamber başarısını sıradanlaştırma gayretini sergiler. Gibbon tam bu sırada merakını asıl celbeden şeyin ise, İslam'ın yayılım başarısı değil, kalıcılığı olduğunu söyler. Yani ona göre, gerçekte ilahi kaynaklı olmayıp insan başarısı olan bu din, nasıl olur da böyle çağlar boyu kalıcı olabilmıştır. Gibbon'un "Ülkesine Faydaları" başlığında vermeye çalıştığı temel mesaj ise, Peygamber'in, dehasıyla Arapların kendi aralarındaki iç çatışmalarda tükettiği enerjilerini inanç ve itaat temelinde birleştirdiği ve oluşan bu gücü yabancı güçlere yönlendirmeyi başarmasıdır. Gibbon'a göre bu, Peygamber'in ülkesine önemli bir faydasıdır.